

Türk Radyoculuğunda Atatürk'ü Yıllar: 1927-1938

The Atatürk Era in Turkish Radio Broadcasting: 1927-1938

Ersoy Soydan, Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi İletişim Fakültesi,

E-posta: ersoy.soydan@gmail.com,

ORCID ID: 0000-0002-9951-0611

Araştırma Makalesi/Research Article

Öz

19.yüzyılda elektrik, telgraf ve telefonun icat edilmesi radyonun icadına giden yolu açmıştır. Bunu elektromanyetik (radyo) dalgaların varlığının ortaya atılıp, üretilmesi izlemiş, farklı ülkelerde çalışan bilim insanlarının çalışmalarıyla sesin iletilmesi sağlanmıştır. Dünyada düzenli radyo yayınları ilk olarak ABD'nin Pittsburgh kentinde 2 Kasım 1920'de *KDKA* adlı radyo istasyonu tarafından başlatılmıştır. Bir yıl sonra da Avrupa ülkelerinde düzenli radyo yayınları başlamış, radyo kısa sürede yaygınlaşmış ve çok geçmeden bütün dünyada radyo yayınları başlamıştır. Atatürk'ün kitle iletişim araçlarına büyük önem verdiği ve daha askeri lise öğrencisiyken arkadaşlarıyla birlikte gazete çıkardığı bilinmektedir. Subay olduktan sonra gazeteci Mustafa Şerif takma adıyla gittiği Libya'da Şark Gönüllüleri komutanı olmuş ve İtalyanlara karşı direnişi örgütlemiştir. 1918 yılında başyazarlığını yaptığı *Minber* gazetesini çıkarmıştır. Kurtuluş Savaşının başlangıcında Sivas Kongresi günlerinde *İrade-i Milliye* Gazetesini, Ankara'ya geldikten sonra ilk iş olarak *Hakimiyet-i Milliye* Gazetesini kurarak başyazarlığını yapmış, Anadolu Ajansı'nı kurdurarak bağımsızlık mücadelemizi Dünyaya duyurmayı başarmıştır. Atatürk sayesinde, Türkiye'de radyo yayıncılığı Dünyayla neredeyse eş zamanlı olarak başlamış, radyo yayınları başladıktan sonra da ilgiyle takip edip, maddi ve manevi desteğini sürdürmüştür. Hayrettin Hayreden'in kendi yaptığı alıcıdan radyo yayınlarını dinledikten sonra radyonun önemini hemen kavramış ve Türkiye'de radyonun kurulması talimatını vermiştir. Ardından Ankara ve İstanbul'da kurulan telsiz telgraf vericilerine radyo yayını da yapılabilmesi için gerekli teknik donanım eklenmiş ve Ankara ve İstanbul'daki 5 kW'lık vericiler yayına hazır duruma getirilmiştir. 1926 yılında kurulan Telsiz Telefon Türk Anonim Şirketine (TTTAŞ) radyo yayını yapabilmesi için imtiyaz verilmiştir. 6 Mayıs 1927 günü İstanbul Radyosunun yayına gemesiyle birlikte Türkiye'nin yüz yıla yaklaşan radyoculuk serüveni başlamıştır. Atatürk'ün ölene dek teknik ve içerik anlamında radyonun geliştirilmesi için çaba gösterdiği yaptığı konuşmalardan ve döneme ait tanıklıklardan anlaşılmaktadır. Bu çalışmanın amacı Atatürk'ün başta radyo olmak üzere kitle iletişim araçlarına yaklaşımını ve Türkiye'de radyo yayınlarının gelişimine sağladığı katkıları ortaya koymaktır. Türkiye'de 1927-1938 yılları arasındaki radyo yayınlarının içeriği ve yaşanan gelişmeler hakkında dönemin tanıklıklarından yararlanarak betimleyici bir analiz yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler:

radyo tarihi, Atatürk,
TTTAŞ, PTT,
Türkiye tarihi

Abstract

The invention of electricity, the telegraph, and the telephone in the 19th century paved the way for the invention of radio. This was followed by the discovery and production of electromagnetic (radio) waves, which led to the successful transmission of sound through the efforts of scientists from various countries. Regular radio broadcasts in the world were first started in Pittsburgh, USA, on November 2, 1920, by the radio station called *KDKA*. A year later, regular radio broadcasts started in European countries, and the medium spread quickly. Soon, radio broadcasting commenced globally. It is known that Atatürk attached great importance to mass communication tools and published a newspaper with his friends while he was still a military high school student. After becoming an officer, he went to Libya under the pseudonym of journalist Mustafa Şerif and became the commander of the Eastern Volunteers and organized the resistance against the Italians. In 1918, he published the newspaper *Minber*, serving as its editor-in-chief. At the onset of the Turkish War of Independence, during the Sivas Congress, he established the newspaper *İrade-i Milliye*. After arriving in Ankara, he founded *Hakimiyet-i Milliye* and became its first editor-in-chief. He successfully announced Anatolia's struggle for independence to the world by founding the *Anadolu Agency*. Thanks to Atatürk's efforts, radio broadcasting in Turkey began almost concurrently with developments in the rest of the world. Following the initiation of these broadcasts, he maintained a strong interest in them and continued to provide moral and financial support. After listening to the radio broadcasts from the receiver Hayrettin Hayreden made himself, he immediately understood the importance of radio and ordered the establishment of radio in Turkey. Then, the technical equipment was added to the wireless telegraph transmitters established in Ankara and İstanbul to enable radio broadcasting, and the 5 kW transmitters in Ankara and İstanbul were made ready for broadcasting. The government awarded radio broadcasting privileges to the Wireless Telephone Turkish Joint Stock Company (TTTAŞ), established in 1926. Turkey's radio broadcasting journey commenced with the launch of İstanbul Radio on May 6, 1927. Historical speeches and accounts from that time reveal that Atatürk was dedicated to improving radio's technical aspects and content until his death. This study aims to examine Atatürk's approach to mass media, with a particular focus on radio, and to highlight his contributions to the development of radio broadcasting in Turkey. A descriptive analysis has been conducted based on eyewitness accounts from that period, focusing on the content and developments in Turkish radio broadcasts between 1927 and 1938.

Keywords:

history of radio,
Atatürk, TTTAŞ, PTT,
history of Turkey

*Bu çalışma daha önce 1. Uluslararası Batı Karadeniz İletişim Araştırmaları Sempozyumu'nda "Türkiye'de Radyonun İlk Yılları ve Atatürk'ün Radyoya Yaklaşımı" başlığıyla bildirisi olarak sunulmuş ve genişletilerek yayına hazırlanmıştır.

Başvuru Tarihi: 14.03.2025

Yayına Kabul Tarihi: 11.05.2025

Soydan, E. (2025). Türk radyoculuğunda Atatürk'ü yıllar: 1927-1938. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi (KİAD)*, (14), 49-63. DOI: 10.56676/kiad.1658264

Giriş

Radyo, kitle iletişim araçları içerisinde çok önemli bir yere sahiptir. Çok sayıda bilim insanının farklı ülkelerde gerçekleştirdiği icatlar sonucu insanlığın hizmetine sunulan radyo sınır ötesine ulaşan yayınlarıyla McLuhan'ın deyişiyle Dünyayı “*küresel bir köye*” dönüştürmüştür. Marconi'nin telsiz telgrafı icadıyla radyo yayıncılığıyla ilgili denemeler yapılmış ve nihayet 1920'de ABD'de düzenli radyo yayınları başlamıştır. Bir yıl sonra Avrupa'da da radyo yayınları başlamış ve çok geçmeden en önemli kitle iletişim aracı haline gelmiştir.

Atatürk'ün askeri lise yıllarında başlayan gazetecilik tutkusunu, subay olduktan sonra da sürmüş, çıkardığı gazetelerde başyazarlık yapmıştır. Kurduğu gazeteler ve Anadolu ajansı ile da gerek Türk gerekse de Dünya kamuoyuna Kurtuluş Savaşını anlatmaya çalışmıştır. Atatürk radyo ile Hayrettin Hayreden'in yaptığı alıcı sayesinde tanışır, tanışmaz önemini kavramış ve Türkiye'de radyonun kurulması talimatını vermiştir. Böylece gelişmiş batı ülkeleriyle eş zamanlı olarak Türkiye'de radyo yayınları başlamıştır. Radyo yayınları başladıktan sonra da ilgiyle takip edip, maddi ve manevi desteğini sürdürmüştür. Atatürk'ün ölene dek radyonun teknik ve içerik anlamında geliştirilmesi için çaba gösterdiği yaptığı konuşmalardan ve döneme ait tanıklıklardan anlaşılmaktadır.

Literatürden elde edilen veriler Cumhuriyetin ilk yıllarındaki radyo yayınları konusunda bilgiler sağlamaktadır. Ancak bu dönemin sosyo-ekonomik koşullarını, Atatürk'ün gazetecilik tutkusunu ve iletişimci vizyonunu kavramadan yapılan çalışmalar yüzeysel kalmaktadır. Bu çalışma Atatürk'ün erken yaşlarda başlayan gazetecilik tutkusunu, radyonun önemini derhal kavraması ve diğer ülkelerle neredeyse aynı dönemde radyo yayınları başlatması ve ölümüne değin radyoya verdiği destek üzerine odaklanmaktadır. Türkiye'de radyo yayınları hükümet tarafından verilen imtiyazla özel bir şirket olan TTTAŞ tarafından başlatılmıştır. Ancak bu özel şirketin ortaklarının tamamı ya İş Bankası ya da Anadolu Ajansı gibi Atatürk'ün kurduğu kurumlardır ya da Falih Rıfkı Atay gibi yakın çalışma arkadaşlarıdır. Üstelik TTTAŞ'ın yönetim kurulu başkanı Mahmut Soydan ise Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı boyunca emir subaylığını yapmıştır. Yalnızca kuruluşuna öncülük etmekle kalmamış, radyo yayınları parasızlık yüzünden kesildiğinde devreye yine Atatürk girmiş, yayınların devamı için maddi destek sağlamıştır. İlk canlı yayın onun talimatıyla yapılmış, ölene kadar radyo yayınlarına yön vermiştir.

“Türk Radyoculuğunda Atatürk'lü Yıllar: 1927-1938” başlığını taşıyan bu çalışmanın amacı Atatürk'ün başta radyo olmak üzere kitle iletişim araçlarına yaklaşımını ve Türkiye'de radyo yayınlarının gelişimine sağladığı katkıları ortaya koymaktır. Türkiye'de 1927-1938 yılları arasındaki radyo yayınlarının içeriği ve yaşanan gelişmeler hakkında dönemin tanıklıklarından yararlanarak betimleyici bir analiz yapılmıştır.

Bu araştırma, Türkiye'de Atatürk döneminde yapılan radyo yayınlarıyla (1927-1938) sınırlıdır. Bu çalışmada, Türkiye'de radyo yayınlarının gelişimi ve Atatürk'ün rolü sorunlaştırılmıştır. “Türkiye'de radyonun gelişiminde Atatürk'ün rolü nedir?” bu çalışmanın araştırma sorusudur. Bu çalışmada, Türkiye'de Atatürk'ün ölümüne dek yapılan radyo yayınlarını betimleyen bir analiz yürütülmüş ve şu sorulara yanıt aranmıştır.

1. Türkiye'de radyo yayınları nasıl başlamıştır, bu yayınların başlamasında Atatürk'ün rolü nedir?
2. Atatürk'ün başta radyo olmak üzere kitle iletişim araçlarına yaklaşımı nasıldır?
3. Atatürk'ün Türkiye'de radyonun gelişime sağladığı katkılar nelerdir?
4. Radyonun Cumhuriyetin ilk yıllarındaki önemi ve işlevi nedir?

Radyonun İcadı ve Dünyada Düzenli Radyo Yayınlarının Başlangıcı

Radyo yayıncılığının temelini insan sesinin elektromanyetik dalgalar aracılığıyla iletilmesi oluşturmaktadır. İletişim alanında daha önce görülmemiş şekilde yeni olanaklar sağlayan radyo yayınları sayesinde insanlık tarihinde yeni bir dönem açmıştır (Kocabaşoğlu, 2010). Radyonun icadına giden yolda çok sayıda bilim insanının katkısı olmuştur. 1864'te İskoç James Clerk Maxwell'in elektromanyetik dalga kuramını ortaya atmıştır. 1887 yılında Alman Rudolph Heinrich Hertz, Maxwell'in kuramını kanıtlar, daha sonra kendi adını taşıyacak olan elektromanyetik dalgaları bulup, üretir. 1890 yılında Fransız Edouard Branly ilk elektromanyetik dalga iletkenini ve 1894'te de radyo anteni fikrini geliştirir (Tekinalp, 2003). 1894 yılında İtalyan Guglielmo Marconi mors alfabesiyle elektromanyetik dalgalar kullanarak sinyallerin ilk uzaktan aktarımını gerçekleştirir (Jeanneney, 1998). Marconi, 1896'da telsiz telgrafın patentini alır, daha sonra yaptığı çalışmalarla sinyalleri kablosuz olarak iletmeyi başararak radyonun temellerini atar (Garratt, 2006).

Marconi radyonun mucidi olarak kabul edilse de sesi düzenli dalgalar halinde göndermeyi başaramamıştır (Kasım, 2023). J. Ambrose Fleming'in 1904 yılında geliştirdiği diyot tüpü ve Lee de Forest'in 1906 yılında geliştirdiği boşluk tüpü ses sinyallerinin sürekliliğini sağlayarak radyo yayıncılığına yeni bir boyut kazandırmıştır. 1906 yılında Kanadalı Reginald Fessenden, yüzlerce mil öteden dinlenebilen ses yayını gerçekleştirdi. Bu gelişmeye dek Marconi'nin buluşu, yalnızca mors alfabesiyle kodlanmış mesajlar göndermek için kullanılıyordu (Smith, 2007). Birinci Dünya Savaşı öncesinde ABD'de, Belçika'da ve Fransa'da amatör radyocular tarafından düzensiz radyo yayınları yapılmış, bu yayınların hepsi savaş yıllarında askeri yetkililer tarafından sonlandırılmıştır (Barbier-Lavenir, 2001).

Dünyada düzenli radyo yayınları ilk kez ABD'de 2 Kasım 1920 günü Pittsburgh kentinde KDKA adlı radyo istasyonu tarafından başlatılmıştır. KDKA yayınlarına seçim haberleriyle başlamıştır. İki yıl içinde radyo büyük bir ilgi görmüş, yatırımcılar bu yeni mecraya sahip olmak istemiş ve ABD'de radyo istasyonlarının sayısı hızla artarak 550'ye ulaşmıştır. İngiltere'de radyo yayıncılığını ilk kez 1922'de 2MT istasyonu başlatmıştır. İngiltere'yi, Fransa'da 1922 yılında ve Almanya'da 1923 yılında başlayan düzenli radyo yayınları izlemiştir (Burns, 2004). Radyo kısa süre içinde Dünyanın dört bir yanına yayılmıştır.

Türkiye'de Radyonun İlk Yılları: 1927-1938

Türkiye'de radyonun ilk yıllarını dört aşamada değerlendirmek gerekir. Bu bölümde Atatürk'ün ölümüne dek Türkiye'de radyo yayınlarının gelişimi ve Atatürk'ün radyoya katkıları üzerinde durulmaktadır.

Deneme Yayınları ve Türkiye’de Radyonun Kuruluş Çalışmaları

Türkiye’de ilk deneme yayınının İstanbul’un işgal altında olduğu 1920-1922 yılları arasında yapıldığı kabul edilmektedir. İstanbul Boğazı’na demirlemiş olan Fransız savaş gemisindeki vericiden yapılan müzik yayınının Dârülfünun konferans salonundaki üniversite öğrencilerine bir radyo alıcısıyla dinlettirildiği bilinmektedir (Kocabaşoğlu, 2010).

1923 yılında İstanbul Kız Öğretmen Okulu (Darülmuallime) Müdürü olan Rüştü Uzel’in Türkiye’de radyo yayını denemeleri gerçekleştiren ilk kişi olduğu bilinmektedir (Yaylalı vd., 2021). Uzel’in kendi yaptığı vericiyle 19 Mart 1923’ü gerçekleştirdiği deneme yayınına tanık olan Nedim Veysel İlkin, aynı yıl içinde Çapa’daki Darülmuallime’den yapılan ilk radyo yayını denemelerini Laleli’deki Dârülfunûn’un konferans salonuna konan hoparlörlerden dinlediklerini, ancak daha çok parazit işittiklerini anlatmaktadır (İlkin 1945).

Kurtuluş Savaşı yıllarında telgraf büyük işlev taşımış, zaferin kazanılmasında önemli rol oynamıştı. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra 1925 yılında “Telsiz Tesisi Hakkında Kanun” çıkarılarak Ankara ve İstanbul’da telsiz telgraf istasyonlarının kurulması için çalışmalara başlanmıştır. Daha sonra yapılan ihaleye beş firma katıldı. İhaleyi Compagne General Française de Telegraphie sans Fil (TSF) adlı Fransız firması kazandı. TSF’nin, Ankara’da Babaharman’da (günümüzde Telsizler), İstanbul’da ise Osmaniye’de (günümüzde Hasdal) kurduğu telsiz-telgraf istasyonlarına gerektiğinde radyo yayını yapılabilmesi için gerekli donanımlar da eklenmişti (Yazgan, 2015). Radyo, Kocabaşoğlu’nun deyiimiyle telsiz telgrafın bir türevi olarak hayatımıza girmiştir (Kocabaşoğlu, 2010).

Vericiler kurulmuştu, ancak Türkiye’de radyo yayınlarının nasıl başlayacağı ve kimin tarafından yapılacağı belirsizdi. Bu konuda ilk girişimi 1926 yılında İleri Gazetesinin sahibi gazeteci Sedat Nuri İleri yapar ve bir şirket kurmaya karar verir. İleri, maddi kaynak arayışı içindeyken bu fikrini emekli kurmay binbaşı ve radyo amatörü Hayreddin Hayreden’e açar. Hayreden, bunun üzerine çalışmalarına başlar, ancak dönemin koşulları nedeniyle bazı hükümet yetkilileri radyonun kurulmasını istemez. Hayrettin Bey ise Türk halkının dinlemeye çok meraklı olduğunu, bunun plak satışlarından anlaşılabileceğini söylerse de yetkilileri ikna edemez (İlkin’den akt. Dinç, 2000). Hayreden ve İleri, Celal Bayar’a projelerini anlatıp, destek isterler. Celal Bayar ikna olur ve konuyu Atatürk’e aktarır. Atatürk, askerlik yıllarından da tanıdığı Hayreden’i Orman Çiftliği’ne davet eder. Hayreden, kendi yaptığı radyo alıcı cihazıyla istasyon ararken karşısına Rus Radyosunun çıktığını, Atatürk’ün bir süre yayını dinledikten sonra herkesi susturarak propaganda yapıldığını söylediğini ve derhal radyonun kurulması talimatını verdiğini anlatır (Aslan, 1957).

Atatürk’ün bu talimatı sonrası radyo yayınlarını gerçekleştirmesi amacıyla Telsiz Telefon Türk Anonim Şirketinin (TTTAŞ) kurulmasına karar verilir. TTTAŞ’ın kuruluşu 6 Ocak 1926’da hükümetçe onaylanır. Şirket sözleşmesinin birinci maddesinde kurucuların adları ve temsil ettikleri kuruluşlar şöyle yer almaktadır: İş Bankası adına genel müdür Mahmut Celal (Bayar), Anadolu Ajansı adına ve aynı zamanda TTTAŞ’nin ilk yönetim kurulu başkanı olan Mahmut (Soydan) ile Gümüşhane Milletvekili Cemal Hüsnü (Taray), tüccar-mühendis Sedat Nuri (İleri) ve Bolu Milletvekili Falih Rıfki

(Atay). Üçüncü maddede ise, şirket merkezinin Ankara'da, sermayesinin 150.000 TL olduğu belirtilmektedir. Şirketin hisselerinin yüzde kırkı İş Bankasına, yüzde otuzu Anadolu Ajansı'na, diğer yüzde otuzu ise Falih Rıfkı Atay, Cemal Hüsnü Taray ve Sedat Nuri İleri'ye aitti (Cankaya, 2000). 8 Eylül 1926'da hükümetle şirket yöneticileri arasında Ankara'da Anadolu Ajansı binasında imzalanan sözleşmeyle TTTAŞ'a on yıl süreyle yayın yapma imtiyazı verilmiştir (Yazgan, 2015). Özel bir şirket olan TTTAŞ'ın kamu yayıncılığı yapması amacıyla kurulduğu da kabul edilmektedir (Yaylalı, 2021).

Bu dönemde radyo yayını yapmak üzere başka girişimlerinde olduğu anlaşılmaktadır. Falih Rıfkı Atay anılarında Anadolu Ajansı idare meclisindeki arkadaşlarıyla bir şirket kurarak ajansa gelir sağlamak için radyo yayın imtiyazı almaya çalıştıklarını, ancak "İstanbul'da Türk olmayanlar da oturduğu için" imtiyaz alamadıklarını ve şirketin iflas ettiğini anlatır. Atay, o dönemde radyo yayınlarının zayıf olduğu için antensiz dinlemediğini ve anten hakkı verilirse hükümetin casusluk yapılmasından endişe ettiğini de belirtir (Atay, 1998).

Türkiye'de Düzenli Radyo Yayınlarının Başlangıcı

Teoman Yazgan'a göre TTTAŞ yayın imtiyazı aldıktan sonra hemen radyo yayınlarına başlamak istemiş ve bu isteğe hükümetten bazı kişiler karşı çıkmıştır. Ancak devreye yine Atatürk girmiş ve radyo yayınlarının başlatılması talimatını vermiştir. 1927 yılının mart ayında da İstanbul Sirkeci Büyük Postane'de kurulan stüdyodan ilk deneme yayınlarına başlanmıştır (Yazgan, 2015). Nisan ayı boyunca devam eden deneme yayınları Büyük Postane'nin dışına konan hoparlörlerle vatandaşlara dinletilmiştir (Kocabaşoğlu, 2010).

6 Mayıs 1927 günü saat 17'de düzenli yayınlara başlayan ve o dönemde "İstanbul Telsiz Telefonu" olarak adlandırılan İstanbul Radyosu'nun ilk anonsunu, Sadullah Gazi Evrenos yapmıştır (Dinç, 2000). İstanbul Radyosunun yayınları, ilk başlarda yeterli sayıda radyo alıcısı olmadığı için İstanbul Büyük Postane'nin kapısına konan bir hoparlör ile halka dinletilmiştir. Zira 1927 yılında İstanbul'da biri "*Türk radyoculuğunun babası*" Hayrettin Hayreden'e, diğeri Bahriyeli Enver Bey'e beşi de yabancılara ait olmak üzere yalnızca yedi radyo alıcısı vardı. Hayreden, Büyük Postane'nin içinde açtığı üç haftalık kursla radyo alıcısı yapmayı öğreterek dinleyici sayısını arttırmaya çalışıyordu (Arıt, 1959).

Radyonun ilk yıllarında yayınların halka yeterince ulaşamadığı bilinmektedir. O dönemde Türkiye'nin çok büyük bölümünde elektrik yoktu, pilli ve transistörlü radyolar da henüz geliştirilmediği için elektriksiz yerlerde radyo yayınlarına ulaşmak güçtü (Öymen, 2002). Bunun yanında vericilerin zayıflığı ve radyo alıcılarının ilkel, güçsüz ve büyük bölümünün kulaklıkla dinlenebilmesi nedeniyle radyo yayınları yalnızca Ankara ve İstanbul çevresinde dinlenebiliyordu. Radyo cihazları ithal edildiği için pahalıydı, bu yüzden radyo sahibi olabilmek kolay değildi (Tuğrul, 1975). Kocabaşoğlu'na göre o yıllarda Türkiye ne radyo alıcı ya da vericilerini üretecek teknolojiye sahipti, ne de radyoya ihtiyaç duyan toplumsal kurumlar gelişmişti. 1931 yılından sonra radyo alıcı sayısının arttığı ve fiyatının düşmeye başladığı görülmektedir. Buna rağmen radyo alıcılarının varlıklı semtlerde yoğunlaştığı da bilinmektedir. Örneğin 1937 yılında bir işçinin aylık ortalama maaşı 32 lira iken, radyo alıcılarının fiyatları ortalama 150 lira

civarındaydı (Kocabaşoğlu, 2020). Bu koşullar hem radyonun toplumda yaygınlaşmasını engelliyor hem de TTTAŞ'ın gelirlerinin düşmesine neden oluyordu.

TTTAŞ, 5'er kW'lık iki vericiyle önce 1200 metre üzerinden yayın yapan İstanbul Radyosunu, ardından da 1554 metre üzerinden yayın yapan Ankara Radyosunu kurmuştur (Aziz, 2018). Fuat Münir Bener'e göre 1926 yılında Dünyada toplam 123 radyo istasyonu vardı ve bunların vericilerinin toplam gücü 116 kW'ı geçmiyordu. 5 kW gücündeki bu iki verici o dönemde Avrupa'nın en güçlü vericileri arasında yer alıyordu (Bener, 1941). İstanbul Radyosunun ilk yayınlarının kapsama alanı konusu da tartışmalıdır. 5 kW'lık vericiden yapılan yayınların Türkiye'nin birçok bölgesinden dinlenemediği kayıtlıdır. Ancak Batı Trakya'nın İskeçe kentinde yaşayan Rüştü Eriç yayınları başlar, başlamaz takip etmeye başladıklarını hatta ilk yayın gününde İskeçe Türk Gençler Birliği lokalinde toplanarak İstanbul Radyosunu dinlediklerini anlatır (Özsoy, 2001).

Kısa süreli yayınlar ve radyo alıcılarının azlığı nedeniyle, dinleyici sayısı istenilen düzeye ulaşamadığı için 3 Aralık 1927'de İstanbul Radyosu yayınlarına ara vermiştir. TTTAŞ'la hükümetin yaptığı sözleşme gereği radyo alıcısı kullananların şirkete yıllık 10 lira ödemesi gerekiyordu. Ancak alıcı sayısı az olunca şirket gelir elde edememiş, ortaklardan İş Bankası da bir süre sonra mali desteği kesmişti. İstanbul Radyosu Atatürk'ün desteğiyle, bir hafta sonra 12 Aralık 1927'de yayınlarına tekrar başlamıştır (Erguner, 2025). Bu süreçte Türkiye'ye gelen yabancı bir radyo şirketinin temsilcisinin cihaz satabilmek için İstanbul Radyosuna maddi yardımda bulunduğu kayıtlıdır. Söz konusu şirketin Türkiye'ye getirip, sattığı radyo alıcıları sonrasında abone sayısının artarak şirketin toparlandığı da bilinmektedir (Arıt, 1959).

Ankara Telsiz Telgraf İstasyonundan ilk yayının 1927 yılının haziran ayında bir konserin İstanbul'da dinletilmesi amacıyla yapıldığı, ancak düzenli yayınların aynı yılın sonlarında başladığı kabul edilmektedir (Yazgan, 2015). Ankara Radyosu'nun yayınları Bankalar Caddesindeki postanenin bodrum katında 1927'de başlamıştır. Daha sonra birkaç yer değiştiren stüdyo Ankara Palas'ın bodrum katına, oradan da 1933'de Yenişehir'de bir binaya taşınmıştır (Kocabaşoğlu 2010: 76).

Türkiye'de Radyonun İlk Yıllarında Yaşanan Gelişmeler ve Tartışmalar

TTTAŞ'ın 1927-1936 yılları arasında büyük sıkıntılar yaşadığı bilinmektedir. Ülkenin büyük bölümünde elektrik bulunmadığı ve radyo alıcıları pahalı olduğu için abone sayısı yeterince artmayan şirketin gelirleri de düşüktü. (Kaptan, 2002). Sürekli zarar eden şirketin ekonomik durumu giderek kötüleşmiş ve zaman zaman yayınlarına ara vermek zorunda kalmıştır. Yeni kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti'nin yaşadığı ekonomik sorunların yanına 1929'da Dünyada patlak veren ekonomik kriz eklenmiş, tüm bu koşullar TTTAŞ'ı da iyice zora sokmuştur. Öte yandan bu dönemin radyo yayıncılığında profesyonellikten de söz edilemez. İstanbul ve Ankara Radyolarının sürekli yer değiştiren stüdyoları ilkel ve kötü durumdaydı. Yalnızca akşam saatlerinde yapılabilen yayınların süresi de ortalama 3 ile 4,5 saat arasındaydı. İçerik olarak ilk on yılda ortalama yüzde 85 oranında müzik yayını yapılıyordu, bu haliyle radyo dönemin gramofonu gibi yalnızca müzik dinlenebilen bir aygıt gibiydi. Aynı dönemde söz programlarının oranı yüzde 15 civarındaydı. 1928 yılında 13,6 milyon nüfusa sahip olan Türkiye'de yalnızca 1.536 radyo alıcısı vardı. 1936'da ülke çapında radyo alıcısı sayısı

10.640'a ulaşmıştı. Yayınların başlamasının üzerinden geçen on yıla rağmen toplumun çok büyük bölümüne radyo yayınları ulaşamıyordu (Kocabaşoğlu, 2010). TTTAŞ'ın sözleşmenin devam ettirilmesi için hükümete yaptığı başvuru, ülke çapında bir radyo istasyonu kurulması gerekçe gösterilerek kabul edilmemiştir (Arit, 1959). Eylül 1936'da imtiyaz sözleşmesinin sona ermesiyle birlikte TTTAŞ tasfiye edilmiştir. Böylece radyo yayınlarının yönetim ve denetimi PTT'ye yani devletin kontrolüne geçmiştir (Kocabaşoğlu, 2010).

Bütün bu olumsuz koşullara rağmen Atatürk radyoyu halkla buluşturmaya çalışmış, devrimlerini radyodan halka duyurmak için gereken talimatları vermiştir. İlk yıllarda radyo alıcısı sayısı az olduğu için önemli olaylarda meydanlara konulan hoparlörlerle ve halkevi binalarına konulan alıcılarla radyoyu halkın dinleyebilmesi sağlanmıştır. 1 Kasım 1928 günü Atatürk'ün TBMM yeni yasama döneminde nedeniyle yaptığı açılış konuşması radyodan naklen yayınlanmıştır. Aynı gün Yeni Türk Harflerinin Kabulüyle ilgili kanunda kabul edilmiş, naklen yayın İstanbul'da Beyazıt ve Kadıköy meydanlarına konulan hoparlörlerle vatandaşlara da dinlettirilmiştir. İlerleyen günlerde de yine Atatürk'ün isteğiyle bestelenen "Harfler Marşı" radyoda sıkça çalınmıştır (Esen, 2023).

Bu dönemde başka canlı yayınlarda yapılmıştır. Bunların en önemlisi Dünya radyo tarihinde de bir ilk olan naklen mevlit yayınıdır. Atatürk, 2 Şubat 1932 gününe denk gelen Kadir Gecesi'nde Ayasofya Camii'nde yapılacak mevlidi radyodan dinlemek istediğini Kılıç Ali aracılığıyla İstanbul Radyosu müdürü Hayrettin Hayreden'e iletir. Hayreden dönemin koşulları gereği büyük güçlüklerle gerçekleştirdikleri naklen yayını şöyle anlatmaktadır (Dinç, 2000):

"Postane ile Cami arasına kablo çekirdim. Mikrofon kuruldu. İkindiye doğru, 'mikrofonu açıp postaneden dinleyelim' dedim. İkinci namazı kılınıyordu. Konuşmalar sanki mikrofonun yanında gibi geliyordu. Bu kadar akustiği iyi bir yer. Deneme olumluydu. Mevlit yayını çok iyi gerçekleştirdik. Harikulade bir neşriyat olmuştu. Atatürk tebrik etti. Posta yayını sürdürürken Bağdat, Şam, Tunus ve İskeçe'den tebrikler geliyordu."

Hafız Yaşar Okur'un anılarında Atatürk'ün Ayasofya'daki mevlidi radyodan takip ettiğini, çok memnun kalarak ertesi gün mevlide katılan hafızları Dolmabahçe Sarayı'nda iftara davet ettiğini, iftardan sonra hafızlara teker teker Kuran okutup, onlara iltifat ettiğini anlatmaktadır (Okur, 1962). Atatürk'ün talimatıyla Kadir Gecesi Ayasofya'dan yapılan naklen yayını vatandaşlarında dinleyebilmesi için çeşitli meydanlara hoparlörler de konulmuştu. Mevlit yayınının ardından 26 Eylül 1932'de Dolmabahçe Sarayı'nda toplanan Birinci Türk Dili Kurultayı da Atatürk'ün isteğiyle radyodan naklen yayınlanmıştır. İstanbul'un birçok noktasına konan hoparlörlerle vatandaşların kurultaydaki konuşma ve tartışmaları dinlemesi sağlanmıştır (Esen, 2003).

1927-1936 yılları arasındaki TTTAŞ döneminde radyo yayınlarının içeriği ve müzik yayınları konusunda pek çok gelişme ve tartışma da yaşanmıştır. Turgut Özakman bu dönemdeki radyo yayıncılığını deneme, öğrenme ve hazırlık dönemi olarak kabul etmek gerektiğini belirtir (Özakman, 1969). Radyodaki programlarda Batı ülkelerinin radyo yayınlarını taklit etme çabası görülmektedir (Çetinok, 2007). Bu süreçte Millî İktisat ve Tasarruf seferberliğinde, Türk Dili ve Türk Tarihi çalışmalarında ve müzik devrimini hayata geçirme gibi konularda radyodan yararlanılmıştır (Kocabaşoğlu, 2010). Meltem Ahıska'ya göre "radyo teknolojisi millet hayalini başka birçok iletişim ortamından daha fazla mümkün kılmıştır" (Ahıska, 2005). Radyo, bu dönemde halkın

kültür seviyesini yükseltmek içinde kullanılmıştır (Koç, 2012). Başta çocuk ve kadınlar olmak üzere her yaş ve cinsiyet grubuna hitap eden programlar yapılarak radyo etkin bir biçimde kullanılmış ve genç Türkiye Cumhuriyeti'nin anlayışı halka benimsetilmeye çalışılmıştır (Nacaroglu, 2023).

Dönemin en önemli olaylarından biri de 1934 yılında radyoda başlayan Türk Müziği yasağıdır. Murat Bardakçı'ya göre bu yasa 1934 yılında Atatürk'ün TBMM açılış konuşmasında musikiden söz etmesinden sonra başlamış ve ardından radyolarda Türk Müziğinin çalınması yasaklanmıştır (Bardakçı, 2010). Şükrü Hanioglu'da Atatürk'ün bu konuşmasında toplumsal değişimin ölçüsünün müzik olduğunu vurgulamasından sonra İçişleri Bakanlığının harekete geçerek radyolarda Türk Müziğinin yasaklanması talimatını verdiğini belirtir. Zira Atatürk hayatın her alanında olduğu gibi müzik alanında bir devrim yapmayı hedefliyordu (Hanioglu, 2023). Özden Cankaya, radyolardaki Türk Müziği yasağını şöyle anlatıyor; *“Bu yıllar içinde bir dönem, Atatürk'ün batı müziğinin yaygınlaşması için söyledikleri, amacını aşan bir şekilde yorumlanarak yayınlarda Türk müziğine yer verilmeyişine yol açmıştı. Türk müziğinin radyolarda yasaklanma kararı sonradan, yine Atatürk'ün emriyle kaldırılmıştı”* (Cankaya, 2003). Yasa 1934 yılında da adlandırılan Türk Sanat Müziğine getirilmiş gibi gözükse de uygulamada Türk Halk Müziğini de kapsadığı görülmektedir. Türk Halk Müziği yasağının 14 Şubat 1936'da yine Atatürk'ün emriyle kaldırıldığı ve ardından İstanbul Radyosunda Tanburacı Osman Pehlivan'ın *“halk şarkıları”* programının başladığı da bilinmektedir (Meydan, 2014). Metin Kasım'a göre Türk Müziği yasağının kaldırılmasında radyo aboneliklerinin düşmesi ve TTTAŞ'ın gelir kaybına uğraması da etkili olmuştur (Kasım, 2023). Hanioglu'da bu yasa süresince vatandaşların başta Kahire Radyosu olmak üzere Arap ülkelerinin radyo istasyonlarını dinlemeye yöneldiklerini, halk nezdinde kabul görmeyen Türk müziği yasağının sessizce kaldırıldığını belirtir (Hanioglu, 2023).

PTT Döneminde Radyo Yayınları

TTTAŞ'ın ekonomik sorunlarla baş edememesi ve radyonun Dünyada kazandığı önem nedeniyle hükümet 1933 yılında radyoyu devletleştirmek için çalışmalara başlamıştır. Gelişmeleri yakından takip eden Atatürk uluslararası çapta yayın yapabilecek güçlü bir radyo vericisinin kurulması talimatını verdi ve ardından harekete geçildi. 1933 yılında Marconi Şirketiyle yapılan anlaşmayla Ankara Radyosunun yeni verici ve stüdyolarının yapımına başlandı. 22 Temmuz 1938'te Radyoevi binasının stüdyoları teslim edildi. 22 Ekim 1938'te hizmete alınan Ankara Radyosunun Etimesgut'taki 120 kW'lık vericisinden uzun dalga yurt içi yayınlarına, 20 kW'lık vericisinden de kısa dalga yurt dışına yönelik yayınlarına başlanmıştır (Yazgan, 2015).

Bir yandan güçlü bir radyo istasyonunun kurulması için çalışmalar yürütülürken diğer yandan da 1934 yılında çıkarılan 2444 sayılı Kanunla İçişleri Bakanlığına bağlı Matbuat Umum Müdürlüğüne radyoyu denetleme yetkisi verilmiştir. TTTAŞ'ın radyo yayınları 1936 yılında PTT'ye devredilmeden iki yıl önce Matbuat Umum Müdürlüğüne denetlenmeye başlanmıştır. Yayınlar, 18 Ağustos 1936'da çıkarılan kararnameyle PTT'ye devredilmiş ve 9 Haziran 1937'te çıkarılan 3222 sayılı Telsiz Kanunu ile radyo yayıncılığında devlet tekeli resmen başlamıştır (İlal, 1972).

Radyonun yönetimi, 1940 yılına kadar PTT'de kalmıştır. Kocabaşoğlu'na göre bu süreç *geçiş dönemi* olarak anılmaktadır. Bu dönemde vericilerden ve stüdyolardan PTT sorumlu iken, programların içeriğini İçişleri ve Millî Eğitim Bakanlığı belirliyordu. 1939 yılında İkinci Dünya Savaşının başlamasıyla birlikte Başbakanlığa bağlı dört komisyon oluşturulmuştur (Kocabaşoğlu, 2010). TTTAŞ döneminde yalnızca akşam saatlerinde radyo yayını yapılırken, PTT döneminde öğle saatlerinde de yayın yapılmaya başlanmış, üstelik kısa dalga üzerinden yurt dışına yönelik yayınlarda yapılmıştır (Nacaroglu, 2023). İkinci Dünya Savaşı yıllarında radyo yayınlarının tek elde toplanması amacıyla Başbakanlığa bağlı Matbuat Umum Müdürlüğü kurulmuş ve radyo yayınları bu kuruluşa bağlanmıştır. 31 Mayıs 1940 tarihinde yürürlüğe giren 3837 sayılı kanun, bu düzenlemenin yasal dayanağını oluşturmuştur (Kocabaşoğlu, 2010).

Atatürk'ün Radyoya Yaklaşımı ve Katkıları

Atatürk'ün başta kitle iletişimi olmak üzere iletişimin her türüne önem verdiği bilinmektedir. Kişilerarası iletişimdeki becerisi Türk milletinin sevgisini ve saygısını kazanmasında büyük rol oynamıştır. Sözlü iletişimde olduğu kadar sözsüz iletişimde de aynı becerisini sergilemiş, beden dilinden giyim kuşamına kadar son derece başarılı bir iletişim stratejisi izlemiştir. Antik dönemde gelişen demokrasiyle birlikte “kamuoyu” kavramı tarih boyunca düşünürlerin ve politikacıların ilgisini çekmiş, modern demokrasilerinde temelini oluşturmuştur. Örneğin Shakespeare Othello'da “bütün işlerde efendimiz olan kamuoyu” diyerek kamuoyunun üstünlüğünü belirtirken, Fransız filozof Blaise Pascal kamuoyunu “*Dünyanın Kraliçesi*” olarak tanımlamıştır (Bektaş, 2018) Bu nedenle de Atatürk, Kurtuluş Savaşı sırasında gerek Türk gerekse de Dünya kamuoyunun desteğini kazanmaya çalışmış, dönemin kitle iletişim araçlarını etkin bir biçimde kullanmıştır.

Atatürk'ün gazeteciliğe ilk adımını Manastır'da askeri lise öğrencisiyken attığı ve arkadaşlarıyla birlikte el yazısıyla bir sınıf gazetesi çıkardığı bilinmektedir (Meydan, 2009). İstanbul'da Harbiye'de okurken de yine arkadaşlarıyla gizlice “Vatan” adlı bir gazete çıkarmışlar ve ihbar edilerek tutuklanmışlardı (Journ, 2023). İlk savaşına giderken Tanin gazetesi yazarı “*Gazeteci Mustafa Şerif*” adına çıkarılmış sahte pasaportla İskenderiye'ye ulaştığı ve Trablusgarp'a oradan geçtiği de bilinmektedir (Özdil, 2018). 1918 yılında Ali Fethi Okyar'la birlikte İstanbul'da Millî Mücadelesinin habercisi olarak da kabul edilen “Minber” adlı bir gazete çıkarmıştır (Tevetoğlu, 1988). Atatürk'ün gazeteciliğe ilgisi ve tutkusu görülmektedir. Hatta Atatürk'ün “*Asker olmasaydım gazetecilik mesleğine girerdim*” dediği de bilinmektedir (Özdil, 2018).

Atatürk, kitle iletişim araçlarının öneminin ve kamuoyu oluşturma gücünün farkına vardığı için, Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcında gazeteler kurmuş ve bizzat başyazarlığını da yapmıştır. Atatürk, Sivas Kongresi'nin hemen ardından 14 Eylül 1919'da Millî Mücadele'nin ilk yayın organı olan ve adını bizzat kendisinin koyduğu “İrade-i Milliye” gazetesini çıkarmıştır. İrade-i Milliye'de Heyet-i Temsiliye'nin kararlarını ve Mustafa Kemal Paşa'nın bildirileri yayınlanıyordu. Gazetenin amacı bağımsızlık savaşıyla ilgili kamuoyu oluşturmaktı. Atatürk Ankara'ya geldikten iki gün sonra yine adını kendisinin koyduğu “Hakimiyet-i Milliye” gazetesini kurmaya karar verdi. 10 Ocak 1920 günü haftada iki kez yayınlanmaya başlayan gazetenin ilk başyazarı da Atatürk tarafından yazdırılmıştır (Özkaya, 2001). Hakimiyet-i Milliye, Ankara Hükümeti'nin sözcüsü

olmuş, her sayısında Atatürk'ün genelge, beyanname ve açıklamalarına yer vermiştir. Bu gazete 1934 yılında "Ulus" adını almıştır (Özdil, 2018). Bu iki gazetenin ardından da Anadolu Ajansı'nın kurulması talimatını vermiş, 6 Nisan 1920'de Millî Mücadele'yi bütün ülkeye ve dünyaya duyurmak amacıyla Anadolu Ajansı'nı kurdu (Alemdar, 1996). 7 Ekim 1920'de de günümüzde "Resmî Gazete" olarak adlandırılan "Ceride-i Resmiye" gazetesi Ankara'daki TBMM hükümetinin organı olarak yayın hayatına başlamıştır. Kamuoyunu oluşturabilmek için ise propaganda teknik ve yöntemlerini kullanmak gerekiyordu, Atatürk söz konusu gazeteleri bu amaçla kurmuş ve başarılı da olmuştur. Atatürk, Millî Mücadelenin başarılı olması ve gerek yurt içinde gerek yurt dışında verilen mücadelenin anlatılması için bu girişimlerde bulunurken gerekçelerini bizzat kendisinin kaleme aldığı 7 Haziran 1920 yayınlanan "Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi Teşkilatına Dair Kanun" ile "Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi" kurulmuştur. Kendisine bağlı bu müdürlükle hem tüm basın faaliyetleri başına geçmiş hem de istihbarat işleri ona bağlanmıştır (Yazgan, 2015). Atatürk'ün radyoyu görür, görmez kurulması talimatını vermesini O'nun gazetecilik tutkusu içinde değerlendirmek gerekir. Atatürk, Türkiye'nin modernleşme sürecinde teknolojik yeniliklere büyük önem vermiştir. Atatürk, Türkiye'nin modernleşmesi ve kalkınması için iletişim araçlarının önemini kavramıştı. Radyo, sınır ötesine ulaşan yayınlarıyla o dönemin en etkili kitle iletişim aracıydı.

Türkiye, radyo yayınlarıyla Atatürk sayesinde tanışmıştır. Atatürk, Çankaya Köşkü'nde Hayrettin Hayreden'in kendi yaptığı alıcıdan radyo yayınlarını dinlemiş, radyonun kültür ve propaganda açısından önemini hemen kavramış ve ardından Türkiye'de bir radyo verici istasyonunun kurulması talimatını vermiştir (Arıt, 1959).

Radyo yayıncılığı yapmak üzere kurulan özel bir şirket olan TTTAŞ'ın kurucularının tamamının Atatürk'ün yakın çalışma arkadaşları olduğu görülmektedir. Örneğin ilk yönetim kurulu başkanı Mahmut Soydan Kurtuluş Savaşı yıllarında Atatürk'ün emir subayı ve yine Atatürk'ün kurduğu Hakimiyet-i Milliye gazetesinin başyazarıydı. Daha sonra Siirt Milletvekili olmuş ve Atatürk'ün isteğiyle Celal Bayar ile birlikte İş Bankası kurucularından biri olmuş ve ölene dek İş Bankası'nın yönetim kurulu başkanlığını yapmıştır. Dahası Atatürk'ün şahsi tasarruflarını tuttuğu hesap bile Soydan ile mükerrerdur (Bilgi, 2007). İş Bankası'nın TTTAŞ'ın hisselerinin yüzde kırkına sahip olduğu, diğer hissedarlarında Atatürk'ün yakın çalışma arkadaşları ve yine O'nun kurduğu Anadolu Ajansı olduğu göz önüne alındığında radyo yayıncılığı yapmak üzere kurulan özel bir şirket olan TTTAŞ'ın yönetiminin Atatürk'ün desteğiyle ve yönlendirmesiyle oluşturulduğu açık bir biçimde görülmektedir.

Matbaa, gazete, sinema ve televizyon gibi bir hayli geç kalınan diğer kitle iletişim araçlarına göre radyo erken bir hamleyle Türkiye'ye girmiştir (Kocabaşoğlu, 2020). Atatürk'ün bu hamlesi sayesinde, Türkiye'de radyo yayıncılığı Dünyayla neredeyse eş zamanlı olarak başlamıştır. Atatürk, radyo yayınları başladıktan sonrada ilgiyle takip edip ve desteğini sürdürmüştür. Atatürk'ün dinlediği ve beğendiği sanatçıların onun görevlendirmesiyle radyoda yer aldıkları dönemin tanıklıklarında sıkça anlatılmaktadır (Arvas, 2021).

Atatürk, radyonun sadece eğlence amaçlı değil, aynı zamanda eğitim ve kültür yayınları yapmak için de kullanılması gerektiğine inanıyordu. Bu nedenle, radyoda Türk

müziği ve halk oyunları gibi kültürel içeriklerin yanı sıra, okullar için öğretici programlar da yapılmıştır. Ayrıca, radyo aracılığıyla halka sağlık konularında da bilgi verilmiştir. Atatürk halkın eğitilmesi, bilgilendirilmesi ve ulusal bilinç oluşturulması için radyonun kullanılmasını istemiştir. Radyo, harf devriminin kamuoyuna anlatılmasında büyük rol oynamıştır (Kaptan, 2002). Atatürk'ün isteği üzerine harf devrimi konu alan bir program radyoda yayınlanmıştır. 1 Kasım 1928 günü Atatürk'ün TBMM yeni yasama döneminde nedeniyle yaptığı açılış konuşması radyodan naklen yayınlanmıştır. Aynı gün Yeni Türk Harflerinin Kabulüyle ilgili kanunda kabul edilmiş, bu konuda radyoda yapılan yayın İstanbul'da Beyazıt ve Kadıköy meydanlarına konulan hoparlörlerle vatandaşlara da dinletirilmiştir. İlerleyen günlerde de yine Atatürk'ün isteğiyle bestelenen “Harfler Marşı” radyoda sıkça çalınmıştır. Harf devriminde olduğu gibi, millet mekteplerinin açılmasıyla birlikte başlayan eğitim seferberliğine de radyo yayınlarıyla destek olunuyordu. Radyodan ilk mevlit yayını ve Birinci Türk Dili Kurultayı yine Atatürk'ün isteğiyle naklen yayınlanmıştır. (Esen, 2023).

Atatürk Türkiye'deki radyo teknolojisinin gelişimine de katkıda bulunmuştur. Radyo teknolojisi, Türkiye'deki radyo istasyonlarının kurulması ve yayın yapabilmesi için gerekliydi. Bu konuda talimatları veren yine Atatürk olmuştur. Atatürk, radyo teknolojisi alanında çalışmalar yapılmasını ve uzmanların yetiştirilmesini de desteklemiş, birkaç mühendis, teknisyen ve bir spikerin İngiltere'ye staja gönderilmesini sağlamıştır (Topuz'dan akt. Kocabaşoğlu, 2010) Bu sayede, Türkiye'de radyo teknolojisi alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. İkinci Dünya Savaşı öncesinde Almanya'da Hitler ve İtalya'da Mussolini radyoyu propaganda amacıyla kullanmaya başlayıp, Türkiye'ye yönelik yayınlarını da artırınca Ankara'dan Türkiye'nin sesini duyuracak güçlü bir radyo vericisi kurulması emrini yine Atatürk vermiştir (Akarcalı, 2003). Bu sayede Türkiye dış yayınlar yapabilecek ve uluslararası çapta rekabet edebilecek bir radyoya kavuşmuştur (Arvas, 2021). Atatürk'ün, radyo yayınlarını ilgiyle takip ettiği de bilinmektedir. Hatta 10 Ağustos 1929 gecesinde olduğu gibi radyo müdürlüğünden isteklerde bulunmuş ve O'nun isteği doğrultusunda programlarda yapılmıştır (Esen, 2023). Atatürk, 1935 yılındaki Meclis Açılış Nutku'nda *“ulusal kültür için pek lüzumlu olduğu gibi, arsulusal ilgiler bakımından da yüksek değeri belli olan radyo işine önem vermemiz çok yerinde olur”* demiştir (İdare, 1935). Atatürk'ün bu konudaki gayreti ve teşvikine rağmen ölümünden sonra radyoya yeterince önem verilmediği de görülmektedir. Zira 1938 yılında devreye giren 120 kW'lık verici dönemine göre güçlü olmasına rağmen, Türkiye'nin coğrafi koşulları nedeniyle ülkenin büyük bölümü kapsayamamış ve bazı yörelerimiz yabancı radyoların etki alanı içinde kalmıştır (Tuğrul, 1975).

Atatürk medyanın önemini erken yaşta kavrayan bizzat kendisi de bu konuda faaliyet gösteren bir lider olarak adeta McLuhan'ın 1962 yılında ortaya attığı “küresel köy” kavramına gönderme yapan şu sözleri de söylemiştir: *“Şimdi, bize basit bir eğlence gibi gelen radyo ve sinema bir çeyrek asır kalmadan yeryüzünün çehresini değiştirecektir. Japonya'daki kadın, Amerikan artistine benzeyecek, Afrika'nın göbeğindeki siyah adam Eskimo'nun dediğini anlayacaktır. Tek ve birleşmiş bir dünyayı hazırlamak bakımından sinema ve radyonun keşfi yanında tarihte devirler açan matbaa, barut ve Amerika'nın keşfi gibi hadiseler birer oyuncak mesabesinde kalacaktır”* (Banoğlu, 1954).

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk hem kitle iletişim araçlarına hem de teknolojik yeniliklere büyük önem vermektedir. 1920'li yıllarda başlayan radyo yayınları kısa sürede en etkili iletişim araçlarından birine dönüşmüştü. Atatürk, radyonun toplum üzerindeki etkisini erken fark etmiş ve Türkiye'de radyo yayınlarının başlatılması talimatını vermiştir. Türkiye televizyon yayınlarına gelişmiş Batılı ülkelerden otuz yılı aşkın bir süre sonra başlayabilmiştir. Oysa, Dünyada 1920 yılında başlayan düzenli radyo yayınlarının yalnızca yedi yıl sonra Türkiye'de başlaması O'nun sayesinde olmuştur. Üstelik yayınların başlangıcından, ölümüne dek radyo vericilerinin güçlendirilmesine, içeriğinin zenginleştirilmesine kadar her konuda radyonun en büyük destekçisi olmuştur. Kısacası Türkiye Radyolarının 1927-1938 yılları arasındaki dönemine Atatürk damgasını vurmuştur.

Atatürk, radyoyu halkı bilgilendirme aracı olarak görmüştür. Radyonun geniş kitlelere ulaşabilme kapasitesi sayesinde, hükümetin politikalarını, devrimleri ve yenilikleri halka doğrudan aktarabilme olanağı bulmuştur. Bu sayede halkın yeni düzenlemeler ve reformlar hakkında bilgi sahibi olması sağlanmıştır. Atatürk, radyonun Türkiye'nin modernleşme çabaları sürecinde kültürel ve eğitsel bir araç olarak kullanılmasını da desteklemiştir. Radyoda yapılan yayınlar aracılığıyla halkın kültürel seviyesinin yükseltilmesi ve milli kültürün yaygınlaştırılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, müzik, edebiyat ve tarih programları gibi çeşitli kültürel içerikler radyoda yer bulmuştur. Atatürk, radyonun teknik altyapısının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için büyük çaba sarf etmiştir. Atatürk, radyonun farklı bölgelerde yaşayan insanlar arasında bir bağ kurarak, ortak bir ulusal kimlik ve bilinç oluşturulmasında önemli bir rol oynayabileceğini düşünmüştür. Atatürk'ün radyoya yönelik bu yaklaşımı, dönemin bütün olumsuz koşullara rağmen radyonun cumhuriyetin ilk yıllarında önemli bir kültürel ve eğitsel araç olarak işlev görmesini sağlamıştır.

Türkiye'de radyonun ilk yılları şüphesiz Türk radyoculuğunun Atatürk'lü dönemidir. TTTAŞ, radyo yayıncılığı yapmak üzere Atatürk'ün talimatıyla ve himayesinde kurulmuş özel bir şirkettir. Zira bu şirketin ortakları ya Atatürk'ün yakın çalışma arkadaşları ya da yine O'nun kurdurduğu İş Bankası ve Anadolu Ajansı gibi kurumlardır. Dolayısıyla Atatürk, Türkiye'de radyo yayıncılığını başlatan irade olmuş, yayınlar kesintiye uğradığında destek vererek devamını sağlamış, radyo yayınlarını ilgiyle takip ederek taleplerde ve uyarılarda bulunmuş ve Ankara Radyosunun kurulmasını sağlayarak radyo teknolojisinin gelişmesine de katkıda bulunmuştur.

Atatürk'ün başta kitle iletişimi olmak üzere iletişimin her türüne önem verdiği bilinmektedir. Atatürk, Kurtuluş Savaşı sırasında gerek Türk gerekse de Dünya kamuoyunun desteğini kazanmaya çalışmış, dönemin kitle iletişim araçlarını etkin bir biçimde kullanmıştır. Atatürk'ün radyonun kurulması talimatını verdiği yıllarda Türkiye savaştan yeni çıkmış, sosyoekonomik koşulları son derece kötü bir durumdaydı. Üstelik o dönemde ülkenin büyük bölümünde elektrik yoktu, radyo alıcıları ise yurt dışında ithal edildiği için pahalıydı. Atatürk büyük bir cesaret ve vizyon ortaya koyarak radyo gibi ileri bir teknolojiyi Türk toplumuna kazandırmıştır. Toplumun bilgiye erişimini sağlamak ve Cumhuriyet değerlerini (esasen Atatürk'ün Modern bir ülke kurma hayallerini) geniş

kitlelere ulaştırmak için atılmış yenilikçi bir adımdı. Atatürk'ün radyoya yaklaşımı da bu çerçevede değerlendirilmelidir.

Etik Beyanı: Yazar çalışmanın, etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalar arasında yer aldığını beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarına aittir.

Yazar Katkıları: Çalışma tek yazarlı olup, yazarın katkı oranı %100'dür.

Çıkar Çatışması Beyanı: Yazar herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

Kaynakça

- Ahıska, M. (2005). *Radyonun sihirli kapısı*. Metis Yayınları.
- Akarcalı, S. (2003). *Radyo ve televizyonda Türk dış yayınları*. İmaj Yayınevi.
- Alemdar, K. (1996). *İletişim ve tarih*. İmge Kitabevi Yayınları.
- Arit, F. (1959). 1927 yılında yalnız yedi radyo vardı. *Hayat Mecmuası*, (44), 12-13.
- Arvas, İ.S. (2021). Atatürk ve Radyo: 'Efendiler Bakın Propaganda Yapıyorlar!'. N. Çokluk (Ed.), *Atatürk ve kitle iletişimi* (ss.83-124). Der Yayınları.
- Aslan, A. (1957). Telsiz istasyonları üzerine. *PTT Magazin*, 1,2, 25-26.
- Atay, F.R. (1998). *Çankaya*. Bates Yayınları.
- Aziz, A. (2018). *Radyo yayıncılığı*. Nobel Kitap.
- Banoğlu, N.A. (Der.) (1954). *Nükte, fıkra ve çizgilerle Atatürk*. Yeni Tarih Dünyası Özel Sayısı, İkinci Kitap.
- Barbier, F. ve Lavenir, CB. (2001). *Diderot'tan internete medya tarihi*. Okuyanüs Yayınları.
- Bardakçı, M. (2010). Atatürk'ün alaturka musiki yasağı. *Habertürk*. <https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/225117-ataturkun-alaturka-musiki-yasagi>
- Bektaş, A. (2018). *Kamuoyu, iletişim ve demokrasi*. Bağlam Yayınları.
- Bener, F.M. (1941). Radyomuz on beş yaşında. *Radyo*, 1(1), 4-5.
- Bilgi, N. (Haz.) (2007). *Ankaralı'nın Defteri Mahmut Soydan*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Burns, R.W. (2004). *Communication: An international history of the formative years*. The Institution of Engineering and Technology.
- Cankaya, Ö. (2003). *Bir kitle iletişim kurumunun tarihi: TRT 1927-2000*. YKY.
- Cumhurbaşkanı K. Atatürk'ün Kamutayın beşinci devre çalışmasını açış söylevi (1935). *İdare, Dahiliye Vekaleti Aylık Mecmuası Teşrinisani* (yıl 8), (92), 1923-1927.
- Çetinok, N. (2007). *Radyo bilgisi*. İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayınları.

- Dinç, A. (2000). İstanbul Radyosu'nun Öyküsü. A. Dinç vd. (Haz.), *TRT İstanbul Radyosu Anılar, Yaşantılar* (ss.53-225). YKY.
- Erguner, S. (2025). *Türkiye radyo-televizyon yayıncılığı*. İTÜ Yayınevi.
- Esen, S. (2023). *Radyo yazıları 1927-1967*. Barış Kitabevi.
- Garratt, G.R.M. (2006). *The early history of radio*. The Institution of Engineering and Technology.
- Hanioğlu, M.Ş. (2023). *Atatürk entelektüel biyografisi*. Bağlam Yayınları.
- İlal, E. (1972). *Radyo hürriyeti, özerklik ve 1961 Anayasası*. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını.
- İlkin, N.V. (1945). Radyonun bize kazandırdığı kıymetler. *Radyo*, 4(39), 3.
- İlkin, A. (28 Ekim 1953). Vatan Gazetesi Radyo Eki.
- Jeanneney, J.N. (1998). *Başlangıcından günümüze medya tarihi*. YKY.
- Journo (2023, Ekim 28). Atatürk gazete çıkardığı için tutuklanmıştı: "Bunu Mustafa Kemal Paşa yazdırmış, sen korkma, dizmeye bak". <https://journos.com.tr/ataturk-gazeteler>
- Kaptan, A. (2002). *1927'den günümüze anılarla radyo-televizyon*. Maltepe Üniversitesi Yayınları.
- Kasım, M. (2023). *Radyo yayıncılığı*. TRT Yayınları.
- Kocabaşoğlu, U. (2020). TRT dönemi öncesi Türk radyo tarihi. *TRT Akademi*, 9, 377-378.
- Kocabaşoğlu, U. (2010). *Şirket telsizinden devlet radyosuna*. İletişim Yayınları.
- Koç, N. (2012). Cumhuriyet'in ilk yıllarında radyo. *CTAD*, (15), 69-103.
- Meydan, S. (2009). *Atatürk'ün gizli kurtuluş planları*. İnkılap Kitabevi.
- Meydan, S. (2014). *Akl-ı Kemal Atatürk'ün akıllı projeleri, Cilt: 5*. İnkılap Kitabevi.
- Nacaroğlu, D. (2023). Cumhuriyet'in ilk yıllarında radyo ve radyo yayıncılığının etkileri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, 151-174.
- Okur, H.Y. (1962). *Atatürk'le on beş yıl (Dini hatıralar)*. Sabah Yayınevi.
- Öymen, A. (2002). *Bir dönem bir çocuk*. Doğan Kitap.
- Özakman, T. (1969), *Radyo notları*. TRT Yayınları.
- Özdil, Y. (2018). *Mustafa Kemal*. Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Özkaya, Y. (2001). *Millî Mücadele Atatürk ve basın*. Cumhuriyet Kitapları.
- Özsoy, İ. (2001). Radyodan yükselen ilk sesler. *Popüler Tarih*, 12, 58-61.
- Smith, M.C. (2007). *The radio station: Broadcast, satellite & internet*. Focal Press.
- Tekinalp, Ş. (2003). *Camera Obscura'dan Synopticon'a radyo ve televizyon*. Der Yayınları.

- Tevetoğlu, F. (1988). Atatürk'le Okyar'ın Çıkardıkları gazete: Minber. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 5 (13), 183-194.
- Tuğrul, S. (1975). *Türkiye'de televizyon ve radyo olayları*. Koza Yayınları.
- Yaylalı, H. (2021). Türkiye Cumhuriyeti'nin bir kitle iletişim projesi olarak radyonun kuruluşu, ilk yılları ve Atatürk. Ö. Toprak (Ed.), *Atatürk ve iletişim medya, iletişim ve toplumsal dönüşüm* (ss.109-127). Akademisyen Kitabevi.
- Yaylalı, H., Polat, N., ve Horoz, T. (2021). *1927-1964 Radyo yayıncılığına hayat verenler*. Kriter Yayınevi.
- Yazgan, T. (2015). *Önce radyo vardı*. Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü.